Laiškas Valerijai Čiurlionytei, [po 1917-08-14], [Sočis – Maskva].

Daugelį daugelį metų lalavo ir gir[dė]

Daugelį daugelį metų lalavo ir girdė saulės pasiuntinius sniego pašaknyse skaistus Žalvijos ežeras.

Kuomet ant jo krantų sugulė devyni milžinai, devyni vyšnavi kalnai, kuomet mėlynos pušys vainikais pakrantes pynė — nieks nežinojo.

In ežerą bėgo šniokšdami ir dainuodami devyni kalnų upeliai ir iš ežero jokia upė netekėjo.

Rytą jame šviesiu žaliuojančiu vandeniu saulė prausės, dieną jame giedrus dangus ir vyšnavos kalnų viršūnės maloniavos, o naktį jame klajūnes dūšelytes žvaigždės sėjo.

Kalnų lengvos stirnos pakalnėn nuo medėjaus bėgdamos Žalvijos vengė iš tolo, mitrus aras ties ežeru nė karto neišdrįso pakleketuoti, ir perregimi debesiukai, atplaukę ties ežero krantu, pasukdavo atgal.

Aukštoj svanetų žemėj ilgus amžius lalavo dyvinas Žalvijos ežeras, kuriame iš pradžių pradžios gyveno šviesi Dalė, medžioklės dievaitė, visagalė gerdėja.

Eidavo svanetai laukų sėtų — trys žyniai, balti seneliai, berdavo ežeran dievaitei šviesiai Dalei sėklos po tris saujas, ir paskui džiaugdavos dėkingi svanetai derliumi ilgą metą, ir linksmas midus gausiai šnekėdavo.

Keldavo svanetų jaunikaičiai karą — vyriausiojo vado kardą vyriausysisai žynys Žalvijos rasa pašlakstydavo — ir imtynėse šviesi Dalė buvo viešpatni, ir dėkingos svanetų giesmės dievaitę paskui ilgus metus garbino.

Bet svanetų vyrai užvis labiau mėgo medžioklę ir eidami grumties su lokiais, ir eidami širmų stirnų gainioti, ir vienaragių bulių iminėti, ir lengvų briedžių gaudyti — visuomet atnašaudavo dievaitei midaus ragą ir mėlyną vilyčią — ir medžioklė būdavo gausi ir linksma kaip puota.

Ilgus ilgus [metus] šviesi Dalė svanetų džiaugsmą rėdė ir iš atnašautų vilyčių sau karūną pynė, ir smaginos atnašautu midumi.

Kartais danguje iš ežero in kalnus pasirodydavo deganti juosta iš visokių spalvų lelijų, kurios auga palei ežerą, supinta, visokių varsų kvepmenomis, kurios auga kalnų viršūnėse, išdabinta — ir skaistveidė dievaitė kopdavo tuoju margaugniu taku iš ežero į kalnus žemės burtais pasidžiaugti, žemės dainas padainuoti, žemės meile pamylėti.

Sako, būk danguje ugninis takas pasirodydavęs i[r] visuomet po to kai kas atneša dievaitei midaus į ežerą, bet aš nežinau, ar tai tikra teisybė.

Kartą tiktai susgalvojo visos šalies jaunikaičiai traukti į medžioklę mink[š]tų lokių pasigaudyt, ir atnešė dievaitei in ežerą tiek sunkaus midaus, kad net visa Žalvija pajuodavo ir putoti pradėjo, ir ūžti.

Paskui pasirodė danguj žalia, raudona ir vyšnava juosta, ir ilgas ilgas dienas ji taip pasiliko karoti. Dievaitė skaistveidė išėjo į kalnus ir negrįžta.

Tuomet svanetų žemėj prasidėjo baisi kaitra. Javai, kur jūravo kaip vandenynas, parudo ir sužlugo, pievos, kurios augo auk[š]čiau krūtinės ir kvepėjo, ir savo kvepmenomis piemenis nugirdydavo, visos išdegė, šuliniai, upeliai, ežerėliai išdžiūvo — tik viena Žalvija putojos ir ūžė, o skaistveidė Dalė iš kalnų negrįžo.

Nyko bandos, gyvuliai ir paukštės, ėmė nykti ir žmonės kaip lapai, o iš ežero į kalnus ugninė juosta

tebekarojo.

Susirinko tuomet svanetų žemės seniai ir žyniai ir galvojo, ir tarėsi, kaip uliojančią dievaitę pabausti, kaip jai už tokią bėdą atkeršyti.

Ir nutarė, ir nusprendė: visų didžiausias kerštas būsiąs — tai užgauti dievaitės garbę.

Parinko visų seniausį žynį, užmušė juodą katę ir tarė inmesti Žalvijos ežeran.

Visų seniausias svanetų žynys giminės senių nutarimą išpildė.

Pamėlynavo tuomet visas ežeras, ugninės lelijos visą vandenį suvingino, akmenys iš dugno į paviršių pasikėlė.

Dievaitė Dalė baisiai baisiai užsirūstino.

Pasikėlė didelė vėtra ir lietus pylė be perstojo daug daug nakčių ir dienų.

Pusė svanetų žemės vandenyje paskendo, o upeliai in Žalvijos ežerą taip smarkiai bėgo, o Žalvijos ežeras taip smarkiai vilnis kėlė, kad paplovė devynių kalnų pašaknį, ir visi devyni griuvo ežeran ir užuvertė.

Nuo to meto svanetų dievaitė skaistveidė Dalė Žalvijon nebegrįžo. [1]

KOMENTARAI

[1] Prozinio svanetų legendos varianto publikaciją, užrašymo ir leidimo istoriją žr. Algis Samulionis, „Paaiškinimai“, in: *BSR, t. 1: Poezija*, parengė Algis Samulionis, redagavo Donata Linčiuvienė, Vilnius: Alma littera, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1996, p. 814–815.
Legendos, vėliau įgijusios poetinį pavidalą, publikaciją žr. Balys Sruoga, „Deivė iš ežero“, in: *Ibid*., p. 347–358.
BS kelionę į Kaukazą įkvėpė draugo inžinieriaus Petro Narutavičiaus pasakojimas.
„Vieną žiemos vakarą 1915 m. vasario mėn. P. Narutavičius pasakojo Baliui apie Kaukazą, iš kurio buvo neseniai grįžęs, apie legendarinę Svanetiją – „Liepsnojančią Kolchidą“, kaip graikai vadino tą žemę. Tas nepaprastas kraštas yra aukštuose kalnuose, kuriuos plauna Riono upė; neprieinamas ne tik geografiškai, bet ir gyventojai nemielai įsileidžia svetimus. Ypač nekentė rusų, savo pavargėjų (čia pat juos likviduodavo, kai niekas nemato, lengva buvo nustumti į prarają).
Klausėsi, klausėsi šito pasakojimo Balys. Staiga, trenkdamas kumščiu į stalą, sušuko:
– Aš ten būsiu!
Savo pažadą ištesėjo. 1917 m. atostogų metu išvažiavo į Ekaterinodarą, kur tuo laiku buvo didelė lietuvių kolonija. Iš čia jis orientavosi, kokiais keliais ir kaip pasiekti tikslą. Plaukė garlaiviu per Juodąją jūrą.
Sruoga išvažinėjo beveik visą Kaukazą, keliaudamas per kalnus „Vojenno Osetinskaja“ ir „Vojenno Gruzinskaja“ keliais. Tai buvo vieninteliai plentai Kaukazo aukštuose kalnuose su pavojingai kabančiomis uolomis. Buvo jis ir žavingoje Svanetų žemėje, prisiklausė įvairiausių legendų… jų turėjo apsčiai užsirašęs“ (Janina Narūnė-Narutavičienė, „Panevėžyje ir Petrapilyje“, in: *Balys Sruoga mūsų atsiminimuose*, sudarė Vanda Sruogienė, Vilnius: Regnum fondas, 1996, p. 47–48).